

Oponentský posudek

Bc. Štěpánka Zvonková, Svobodné matky v Písku na konci 19. století. Diplomová práce. Katedra demografie a geodemografie, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy. Praha 2021, 77 s.

Diplomová práce Štěpánky Zvonkové se zabývá postavením svobodných matek v Písku mezi lety 1881 a 1900. Na základě podrobného studia matrik autorka získala údaje o všech dětech narozených v dané lokalitě a mohla srovnat, kolik se jich narodilo v manželství a kolik mimo něj. Dále autorku zajímalo sociální postavení svobodných matek, jejich geografický původ a měsíc narození nemanželských dětí. Díky dalším informacím ze sčítání obyvatel pak bylo možné poznat složení domácností, ve kterých svobodné matky žily po narození svých dětí. Práce je rozdělena do šesti základních kapitol. Nejprve autorka představuje své téma, jeho význam pro historikodemografický výzkum, prameny a metody jejich zpracování. Ve třetí kapitole se věnuje českým zemím ve druhé polovině 19. století s důrazem na jejich demografickou situaci. Čtvrtá kapitola se soustřeďuje na písecké okresní hejtmanství a město Písek jako takové. Jádrem práce je pátá kapitola analyzující postavení svobodných matek a jejich dětí. Poslední část shrnuje výsledky bádání.

Na začátku práce (s. 12) Štěpánka Zvonková jasně definuje výzkumné otázky a následně popisuje způsob, jakým na ně odpoví. Nezapomíná ani na přesné vymezení termínu „nemanželské dítě“, což je pro tento výzkum naprosto klíčové, a vysvětlení práce s mapovými aplikacemi (s. 15). Co v této pasáži postrádám, je podrobnější vysvětlení sociálních kategorií. Jakým způsobem autorka určila právě tyto kategorie a jak do nich následně zařazovala jednotlivá povolání, která našla v matrikách? Matriční záznamy jsou v tomto směru velmi rozmanité a určité zjednodušení je nezbytné, avšak čtenáři musí být jasné, jak se k němu dospělo. Vzhledem k tomu, že autorka následně uvádí socioprofesionální rozdělení obyvatel píseckého hejtmanství na základě *Berufsstatistik nach den Ergebnissen der Volkszählung vom 31. December 1890* (s. 33), očekávala bych, že kategorie z matrik k němu nějak vztáhne.

V rámci třetí kapitoly Štěpánka Zvonková velmi vhodně popisuje celkovou situaci v českých zemích. Sociální a ekonomické změny, které se na konci 19. století odehrály, mají zásadní význam pro sňatečnost, porodnost i úmrtnost. Autorka do tohoto kontextu zasazuje také poměry v píseckém hejtmanství a následně pak v Písku samotném (čtvrtá kapitola). Tyto pasáže jsou však vzhledem k rozsahu práce zbytečně dlouhé a bohužel pak nezbyvá dostatek prostoru na analýzu samotnou.

Hlavní částí diplomové práce je kapitola pátá, která se zabývá svobodnými matkami v Písku. Analýza nemanželské plodnosti podle částí Písku a srovnání s jinou lokalitou ukázaly, že více dětí mimo manželství se rodilo na předměstích. Precizně vypracované jsou analýzy týkající se sezónní porodnosti a místa původu otců svobodných matek. Potvrdily se předpoklady, že nemanželské děti se nerodily s takovou pravidelností jako děti manželské a jejich dědové obvykle pocházely přímo z Písku nebo z blízkých lokalit.

Výše zmíněné socioprofesionální složení obyvatel hraje zásadní roli i v dalších částech analýzy. Z tabulky 5 na straně 44 vyplývá, že svobodné matky byly nejčastěji z rodin řemeslníků a nádeníků, naopak zcela ojediněle to byly dcery měšťanů a obchodníků. Na základě toho dochází autorka k závěru, že „nemanželské děti se většinou rodily matkám ze slabších sociálních vrstev, ale na druhou stranu se tento jev nevyhýbal ani lepším společensky postaveným rodinám“ (s. 45). Označit nádeníky za slabší sociální vrstvu jistě lze, ale řemeslníky určitě ne. Pokud není k dispozici alespoň přibližné socioprofesionální složení města

Písku, může být interpretace těchto výsledků velmi zavádějící, protože řemeslníci a nádeníci pravděpodobně převažovali v písecké populaci jako celku. Naopak státních zaměstnanců mohlo být výrazně méně. Socioprofesionální složení celého hejtmanství v tomto případě příliš nepomůže, neboť obyvatelstvo města se značně lišilo od venkovské populace. Opravdu zajímavé srovnání pak přináší až tabulka 13 na straně 59, kterou autorka komentuje „většina přihlášených otců, až na 7 otců působících ve státní správě, pocházela spíše z nižších sociálních vrstev společnosti“. Ve skutečnosti ale tabulka ukazuje, že zatímco jen 11,9 % otců, kteří legitimovali svoje dítě, byli nádeníci, řemeslníků mezi nimi bylo 63,5 %, což naopak svědčí o tom, že muži ve stabilnější sociální situaci se ke svým dětem přihlásili častěji.

Komplexnější obrázek o životě svobodných matek přináší kombinace matrik a sčítání lidu, díky nimž získala autorka představu o složení domácnosti, v nichž tyto matky žily. Tuto detailní analýzu již nebylo možné provádět na celém vzorku a byly proto vybrány matky dvou a více nemanželských dětí, neboť, jak správně Štěpánka Zvonková poukazuje, u nich byla větší šance, že se objeví i v následujícím sčítání lidu. Výzkum potvrdil, že matky nemanželského původu žily v horších podmínkách, ale zdráhala bych se pro popsané situace použít výraz „společenské dno“ (s. 49). O tom bych mluvila, kdyby se podařilo dokázat, že narození nemanželského dítěte přivedlo jeho matku k prostituci, žebrání nebo kriminální činnosti. Podařilo se autorce takové případy najít?

Po formální stránce je práce na dobré úrovni. Štěpánka Zvonková dodržuje citační normu, text, tabulky a grafy (s výjimkou grafu č. 5) jsou graficky přehledné a díky obrázkové příloze má čtenář jasnou představu o podobě studovaných pramenů. Text je napsán srozumitelně a obsahuje jen několik drobných chyb. Předložená práce splňuje požadavky kladené na diplomové práce v oboru demografie a doporučuji ji k obhajobě.

V Brně dne 17. 8. 2021

Mgr. Věra Slováková, Ph.D.